

Απαντήσεις Πανελλήνιες εξετάσεις 2022

Αρχαία ελληνικά

Διδαγμένο κείμενο

A1α. 1. Σωστό

2. Λάθος

3. Λάθος

A1β. άνθρωπος: β,δ

ζῷον: α,γ

B1. Στο παραπάνω απόσπασμα ο Αριστοτέλης υποστηρίζει ότι ο άνθρωπος είναι φύσει πολιτικό ζώον και ότι η πόλις υπάρχει εκ φύσεως. Η φύση δεν κάνει τίποτε χωρίς σκοπό και όλες οι φυσικές διεργασίες κάπου αποβλέπουν. Πρόκειται για φράση που επαναλαμβάνει ο Αριστοτέλης σε πολλές πραγματείες του υποστηρίζοντας ότι στη φύση τίποτε δεν γίνεται μάταια, τα πάντα εξυπηρετούν ορισμένη σκοπιμότητα, από την οποία και νοηματοδοτούνται: είναι αλήθεια ότι η φύση τίποτε δεν κάνει στην τύχη. Όλα, αλήθεια, τα φυσικά όντα υπάρχουν για κάποιο σκοπό, ή είναι τυχαία παρασρατήματα εκείνων που υπάρχουν για κάποιο σκοπό. Στην ανάπτυξη της θεωρία αυτή ονομάστηκε **αριστοτελική τελολογία**. Προνομιακός χώρος της τελολογίας είναι η βιολογία καθώς σχεδόν όλα τα παραδείγματα που φέρνει ο φιλόσοφος αντλούνται από την έμβια φύση· γίνεται αναφορά στα σχήματα των δοντιών, που είναι όπως είναι για να εξυπηρετούν την πρόσληψη και επεξεργασία των τροφών, στις στοχευμένες ενέργειες μυρμηγκιών και μελισσών για την επιβίωση της κοινότητάς τους, στην ύπαρξη και λειτουργία των φύλλων χάριν των καρπών. Βασίζεται, λοιπόν, ο Αριστοτέλης στη βιολογία και επεκτείνει το τελολογικό ερμηνευτικό μοντέλο του και σε άλλα πεδία των φυσικών επιστημών.

Η φύση, σε αντίθεση με τα ζώα, προίκισε τον άνθρωπο με τον λόγο, δηλαδή με τη δυνατότητα σκέψης και σύλληψης υψηλών εννοιών (ενδιάθετος λόγος) αλλά και με την ομιλία (έναρθρος λόγος), επειδή τον προόριζε να ζήσει μέσα σε πολιτική κοινωνία. Η λέξη λόγος χρησιμοποιείται συχνά για να δηλωθούν αεχώριστες μεταξύ τους η λογική (ως ιδιαίτερο γνώρισμα του ανθρώπου και ως διανοητική δραστηριότητα) και η γλώσσα (ως σύστημα σημείων και ως συγκεκριμένη έκφραση). Στο συγκεκριμένο χωρίο ο λόγος αντιδιαστέλλεται προς την φωνήν, και, συνεπώς, έχει ενισχυμένη τη σημασία της γλώσσας (χωρίς να χάνεται βέβαια η σημασία της ανθρώπινης λογικής). Πρόκειται για μια σύνθετη και ανώτερη ικανότητα που αποτελεί την ειδοποιό διαφορά του ανθρώπου από τα άλλα ζώα, καθώς του παρέχει τη δυνατότητα να εκφράζει τα συναισθήματά του και να συλλαμβάνει αφηρημένες ιδέες κάθε είδους (ηθικές, πολιτικές, θρησκευτικές, καλλιτεχνικές). Χάρη στον λόγο ο άνθρωπος δεν κατάφερε μόνο να επιβιώσει, αλλά και να επιτύχει ανώτερους στόχους, να δημιουργήσει πολιτισμό, να θεσπίσει νόμους, να ασχοληθεί με την τέχνη και να συγκροτήσει επιστήμες. Κυρίως, μπόρεσε να συλλάβει και να κάνει φανερό τι είναι ωφέλιμο και τι βλαβερό, δίκαιο, άδικο, καλό ή κακό.

Οι ηθικές αυτές έννοιες αντιπροσωπεύουν αξίες της συλλογικής ζωής, καθώς αποκτούν νόημα μόνο μέσα από τη συμβίωση με άλλους και αποτελούν ικανή και αναγκαία προϋπόθεση για τη συγκρότηση πόλεων. Το γεγονός αυτό αποτελεί μια ακόμη απόδειξη ότι ο άνθρωπος είναι από τη φύση του πολιτικό ον. Αν δεν υπήρχε ο λόγος, δε θα αντιλαμβανόταν το ωφέλιμο και το βλαβερό κλπ και δεν θα υπήρχε πόλη, όπως συμβαίνει με τα υπόλοιπα ζώα που δε διαθέτουν λόγο.

B2. Ο Επίκτητος καταγράφει τα ουσιώδη χαρακτηριστικά της ανθρώπινης ύπαρξης και εστιάζει στη σχέση του ανθρώπου της ελληνιστικής και ρωμαϊκής εποχής με το παγκόσμιο κράτος στο οποίο ζει. Κύριο χαρακτηριστικό του ανθρώπου είναι η προαίρεσή του. Ο Επίκτητος τονίζει ότι η βούληση (προαίρεση) προηγείται των άλλων ικανοτήτων του ανθρώπου και τις καθοδηγεί. Είναι ένας σημαντικός όρος της αρχαίας ηθικής φιλοσοφίας, κεντρικός στον Αριστοτέλη και σε Στωικούς όπως ο Επίκτητος. Εκτός από τη γενική σημασία της προτίμησης, στον Επίκτητο σημαίνει την ελεύθερη βούληση, την ελεύθερη στοχαστική επιλογή ενεργειών που συγκροτεί τον ηθικό χαρακτήρα του ανθρώπου. Είναι κυρίως μία κρίση, η έλλογη ικανότητα να επιλέγουμε και να αποβλέπουμε στα αποτελέσματα των πράξεών μας.

Το δεύτερο χαρακτηριστικό που παρουσιάζει ο Επίκτητος είναι ο λόγος. Στο κείμενο αυτό ο λόγος σημαίνει τη βασική ιδιότητα που διακρίνει τον άνθρωπο από τα άλλα όντα, την ομιλία και την ικανότητα λογικής σκέψης.

Η τρίτη ιδιότητα που αποδίδει ο Επίκτητος στον άνθρωπο είναι η ιδιότητα του πολίτη του κόσμου. Ασφαλώς δεν υπήρχε κάποιο παγκόσμιο κράτος, ώστε η έννοια του πολίτη να έχει κυριολεκτική σημασία και ο κόσμος εννοείται με στωική σημασία, ως ένα ενιαίο σύνολο που διέπεται από τον φυσικό νόμο και τη λογικότητα. Η έννοια θα ξαναχρησιμοποιεί ιδιαίτερα από τα μέσα του 19ου αι. σε ένα ολοένα περισσότερο παγκοσμιοποιημένο περιβάλλον. Ο άνθρωπος αποτελεί μέρος του κόσμου, μέρος όμως όχι υπηρετικό αλλά ηγετικό. Η έλλογη ικανότητα του ανθρώπου είναι αυτή που του επιτρέπει να κατανοεί το θεϊκό σχέδιο και να υποτάσσει τη θέλησή του στο κοινό καλό. Ο άνθρωπος δεν ενεργεί με βάση το προσωπικό του συμφέρον αλλά με βάση το συμφέρον του συνόλου. Ο άνθρωπος μόνο χάρη στην ικανότητα της λογικής σκέψης είναι σε θέση να αντιληφθεί τη σημασία της ύπαρξης του κόσμου και να τιθασεύσει τις προθέσεις και τις πράξεις του στη διατήρηση της κοσμικής τάξης.

Αν λάβουμε υπόψιν το ιστορικό πλαίσιο, παρατηρούμε πως κατά την Ελληνιστική και Ρωμαϊκή εποχή συντελείται μια αλλαγή που επιδρά και στο φιλοσοφικό στοχασμό: η πόλις των αρχαίων χρόνων χάνει την αξία της ως πολιτική οντότητα και ως μέτρο των αξιών και επιβάλλεται η ισχύς των μεγάλων κρατών. Ο πολίτης αισθάνεται πως τα κοινά αποφασίζονται χωρίς τη δική του συμμετοχή καθώς η εξουσία έχει εκχωρηθεί στο μονάρχη. Μπροστά στο προβληματισμό του ατόμου για το τί του απομένει, η Στωική φιλοσοφία προβάλλει μία εναλλακτική πρόταση ζωής που καλύπτει τις ανάγκες των ανθρώπων: 'Ο, τι χρειάζεται το άτομο το βρίσκει πλέον στον εαυτό του. Σε αυτόν λογοδοτεί. Έτσι, οι αξίες της αυτάρκειας και αταραξίας αποκτούν ατομοκεντρικό χαρακτήρα. Επομένως, ρόλος της φιλοσοφίας είναι να εισάγει τον άνθρωπο στον στοχασμό για την ηθική συμπεριφορά και να υιοθετεί την ηθική τοποθέτηση μέσα στον κόσμο. Εφόσον, είναι πέρα από τη δύναμη του ανθρώπου να μεταβάλει την πορεία των γεγονότων, δεν έχει παρά να μεταβάλει τη δική του στάση απέναντι σε αυτά.

Για να καταστήσει σαφή την κοσμοπολίτικη ιδιότητα του ανθρώπου και τη σχέση του με τον κόσμο ο Επίκτητος κάνει συγκεκριμένες γλωσσικές επιλογές. Χρησιμοποιεί ρητορική ερώτηση («Τίς οὖν ἐπαγγελία πολίτου;»), η οποία απαντάται στη συνέχεια, για να προσελκύσει το ενδιαφέρον του αναγνώστη. Επίσης, η αναλογία/παρομοίωση που χρησιμοποιεί ο Επίκτητος

παρουσιάζει τη σχέση που έχει το χέρι ή το πόδι με το υπόλοιπο σώμα σε σχέση που έχει το άτομο με το σύνολο του κόσμου.

B3. 1:δ

2: α

3: ε

4:β

5: στ

B4.α. 1ε

2δ

3ζ

4β

5α

6στ

B4.β. Οι προηγούμενοι αθλητικοί αγώνες πριν από δυο χρόνια είχαν μεγάλη επιτυχία.

Η μαθήτριά είχε αρκετές ελλείψεις στην έκφραση, καθώς ήταν γλωσσικά αδούλευτη.

B5. Βασικά σημεία όπου είναι χρήσιμο να εστιάσει ο μαθητής/τρια:

- **Eu. Παπανούτσος:** Ταυτίζει την προαίρεση του ανθρώπου με τη βούληση («Όπου προαίρεση, εκεί και βούληση»), παρουσιάζοντάς τις ως έννοιες αλληλένδετες. Ωστόσο, σε πολλές περιπτώσεις της καθημερινής ζωής του ανθρώπου δεν αξιοποιείται η προαίρεση αλλά επικρατεί η συνήθεια και ο κοινωνικός εθισμός. Επισημαίνει την ανωτερότητα του ανθρώπου έναντι των άλλων έμβιων όντων, καθώς μόνο εκείνος διαθέτει βούληση και λογική. Τα ζώα κινούνται μόνο από την όρεξή τους, συμπεριφέρονται με βάση το ένστικτό τους και όχι από ηθική προαίρεση.
- Αντίστοιχα, και ο **Επίκτητος** τονίζει πως κύριο χαρακτηριστικό του ανθρώπου είναι η προαίρεσή του, καθώς είναι σύμφυτη με την ελευθερία του. Η βούληση (προαίρεση) προηγείται των άλλων ικανοτήτων του ανθρώπου και τις καθοδηγεί. Η προαίρεση είναι ένας σημαντικός όρος της αρχαίας ηθικής φιλοσοφίας, κεντρικός στον Αριστοτέλη και σε Στωικούς όπως ο Επίκτητος. Εκτός από τη γενική σημασία της προτίμησης, στον Επίκτητο σημαίνει την ελεύθερη βούληση, την ελεύθερη στοχαστική επιλογή ενεργειών που συγκροτεί τον ηθικό χαρακτήρα του ανθρώπου. Είναι κυρίως μία κρίση, η έλλογη ικανότητα να επιλέγουμε και να αποβλέπουμε στα αποτελέσματα των πράξεών μας. Προϋπόθεση για

την προαίρεσιν είναι η διαίρεσις των πραγμάτων σε αυτά που εξαρτώνται από εμάς (τα ἐφ' ἡμῖν) και σε αυτά που βρίσκονται πέρα από τις δυνάμεις μας και είναι ἀδιάφορα για εμάς και την επίτευξη της ευδαιμονίας.